

رویکردهای تدریس در آموزش کلاس های چندپایه

مینا حاجی علیقلی

آموزش و پرورش

hajaligolimina@gmail.com

لیلا حاجی علیقلی

آموزش و پرورش

hajaligolimina@gmail.com

رقیه نعیمی

آموزش و پرورش

hajaligolimina@gmail.com

چکیده

تشکیل کلاس های چندپایه غالباً واکنشی به متغیرهایی نظیر تغییرات جمعیت دانش آموزی، الزامات ساختاری-اداری، محدودیت های منابع مالی و چالش های جغرافیایی (به ویژه در مناطق صعب العبور) است که با هدف بهینه سازی توزیع آموزشی و کاهش نرخ جابه جایی دانش آموزان صورت می گیرد. پژوهش حاضر با واکاوی چالش های حاکم بر این محیط های آموزشی و تدوین راهکارهای مداخله ای، نشان داد که تقویت یادگیری مشارکتی و تعاملات گروهی، بستری پویا برای رشد اجتماعی و علمی دانش آموزان فراهم می آورد. همچنین، تنوع بخشی به ابزارهای آموزشی از طریق، رسانه های دیداری-شنیداری و فعالیت های عملی، منجر به تعمیق یادگیری می شود. در این راستا، بهره گیری از الگوهای ارزیابی منعطف و مبتنی بر تفاوت های فردی برای سنجش سطوح مختلف تحصیلی ضرورت دارد. در نهایت، پیش بینی سازوکارهای حمایتی و خدمات مشاوره ای می تواند به عنوان عاملی تسهیل گر، از شدت آسیب ها و مشکلات زیرساختی کلاس های چندپایه بکاهد.

واژگان کلیدی: رویکردهای تدریس، کلاس های چندپایه، دانش آموزان، مشکلات یادگیری

مقدمه

کلاس چند پایه شامل کلاسی است که با حضور دو یا چند پایه تحصیلی با تدریس یک معلم در یک اتاق درس تشکیل می شود (جنابی نمین و همکاران، ۱۳۹۶). عوامل مختلفی چون: کمی جمعیت در یک منطقه، فقر اقتصادی، وجود برخی آداب و رسوم فرهنگی، موقعیت جغرافیایی مدرسه و... دلایل اولیه برای وجود کلاس های چند پایه هستند. برای بهینه کردن آموزش چند پایه ای شیوه های گوناگونی وجود دارد که از بهترین آنها میتوان به شیوه ی محوری، شیوه ی گروهی و شیوه ی محوری- گروهی اشاره کرد (سلطانی تهرانی، ۱۳۹۹). تحقیقات انجام شده، نشان می دهد که میان دانش آموزان کلاس درس چند پایه و دانش آموزان کلاس های درس تک پایه از حیث توانایی شناختی تفاوت معناداری وجود ندارد. با این حال، دانش آموزان کلاس های درس تک پایه نسبت به دانش آموزان کلاس های چند پایه از نظر رشد اجتماعی، سازگاری محیطی، بیان عواطف، روحیه همکاری، بهداشت روانی، پختگی رفتاری و... برتری نشان می دهند (به نقل از جنابی نمین و همکاران، ۱۳۹۸). مدیریت مدارس کلاسهای چندپایه، با توجه به عواملی نظیر؛ جمعیت شناختی، جغرافیایی، اقتصادی و ...، همچنین به منظور برقراری عدالت آموزشی، دادن حق طبیعی آموزش به تمامی کودکان واجب التعلیم، مورد عنایت هست (آقازاده و فاضلی، ۱۳۹۶). لذا شیوه های موثر در این خصوص می تواند مورد بررسی قرار گیرد.

تعریف کلاس های چندپایه

کلاس چند پایه شامل کلاسی است که با حضور دو یا چند پایه تحصیلی با تدریس یک معلم در یک اتاق درس تشکیل می شود (جنابی نمین و همکاران، ۱۳۹۶). عوامل مختلفی چون: کمی جمعیت در یک منطقه، فقر اقتصادی، وجود برخی آداب و رسوم فرهنگی، موقعیت جغرافیایی مدرسه و... دلایل اولیه برای وجود کلاس های چند پایه هستند. برای بهینه کردن آموزش چند پایه ای شیوه های گوناگونی وجود دارد که از بهترین آنها میتوان به شیوه ی محوری، شیوه ی گروهی و شیوه ی محوری- گروهی اشاره کرد (سلطانی تهرانی، ۱۳۹۹).

علل تشکیل کلاس های چندپایه

کلاس های چند پایه به دو دلیل تشکیل می شوند:

۱- فلسفی

۲- ملاحظات اداری

از نظر فلسفی کلاس های چندپایه به منظور رشد شناختی و اجتماعی دانش آموزان کاهش رفتارهای غیر اجتماعی و غیره به وجود می آید، همچنین، کلاس های چندپایه اغلب به دلیل افزایش یا کاهش جمعیت دانش آموزی، نیازهای اداری و اجرایی یا نیازهای مالی و جغرافیایی (قرار گرفتن کلاس ها در مناطق صعب العبور) کاهش انتقال دانش آموزان از یک مدرسه به مدرسه دیگر و مواردی از این نوع به وجود می آیند (صمدیان، ۱۳۹۸).

دلایل تشکیل کلاس های چندپایه در روستاها:

- کمبود جمعیت به طور اعم و کمبود تعداد دانش آموزان واجب التعلیم در بعضی روستاها به طور اخص

- وجو مسائل و مشکلات متعدد مالی و اقتصادی و کشاورزی در روستا

- استفاده از اطفال لازم التعلیم در امور کشاورزی دامداری و قالی بافی و غیره به منظور امرار معاش خانواده
- فقدان، کمبود یا نامناسب بودن راه های ارتباطی بین شهرها و روستاها
- اظهار بی تفاوتی برخی خانواده های روستایی به تحصیل دختران به ویژه در مدارس که اجبار به اختلاط دانش آموزان دختر و پسر باشد.
- فقدان یا کمبود انگیزه های قبول خدمت برخی معلمان در روستاهای کم جمعیت و فاقد امکانات اولیه ی زندگی
- کمبود اعتبارات و معلم کافی برای کاهش تعداد دانش آموزان قابل قبول برای گشایش مداری جدید و یا کاهش تعداد پایه های یک مدرسه
- بی توجهی شدید گذشته به وضع مردم روستاها از هر جهت و کوچ کردن بی رویه آن ها به شهرها
- عدم استقبال عمومی مردم روستا از تعلیم و تربیت کلاسیک به علت فقر بینش و پایین بودن آگاهی های فرهنگی و اجتماعی (جنابی نمین و همکاران، ۱۳۹۶).

مشکلات کلاس های چند پایه

مشکلات کلاس های چندپایه را در دو بخش آموزشی و غیر آموزشی بحث کرده و راه حل های لازم را جهت رفع قسمتی از مشکلات ارائه می دهیم (آقازاده و فاضلی، ۱۳۹۶):

الف: مشکلات آموزشی:

۱- کمبود وقت

هر پایه ابتدایی ۲۴ ساعت در هفته برابر جدول دروس مصوب وزارت آموزش و پرورش درس دارد. اگر کلاس پنج پایه باشد معلم باید ۱۲۰ ساعت تدریس و فعالیت آموزشی را در قالب ۲۴ ساعت برنامه ریزی کند یعنی فرصت یاددهی و یادگیری در یک کلاس پنج پایه به یک پنجم پیدا می کند.

به طور مثال: دانش آموزان پایه پنجم کلاس تک پایه در ۳۲ هفته مفید آموزشی ۱۲۸ ساعت درس ریاضیات را در حضور معلم تحصیل خواهند کرد اما دانش آموزان کلاس پنجمی که در کلاس پنج پایه تحصیل می کنند یک پنجم یعنی ۲۶ ساعت از حضور معلم استفاده خواهند کرد.

راه حل های پیشنهاد شده برای حل مشکلات ناشی از کمبود وقت:

- کاهش دادن پایه ها

با توجه به اینکه معمولاً معلمان کلاس های چندپایه در محل خدمت خود بیتوته می کنند می توانند ۳ پایه را صبح و ۲ پایه را بعد از ظهر برنامه ریزی کنند در این صورت لازم است هر هفته و یا هر دو هفته یک بار شیفت ها عوض شود تا پایه ای همیشه بعد از ظهر در مدرسه حضور نداشته باشد.

این روش علاوه بر آنکه باعث افزایش ۴۰ درصدی وقت در فرآیند آموزشی می شود در صورت نزدیک بودن پایه ها به همدیگر باعث احساس آرامش دانش آموزان گشته و مدیریت کلاس را آسان سازد.

- سه بعدی کردن کلاس ها:

استفاده از وجود شاگرد معلم

-تفاوت زمان استراحت:

در مدارس ابتدایی از هر ساعت ۴۵ دقیقه برای تحصیل و ۱۵ دقیقه برای استراحت برنامه ریزی شده است که هر کلاس ابتدایی در طول تحصیل روزانه ۳ بار از فرصت استراحت استفاده می کند. اگر زمان استراحت را طوری تنظیم نماییم که سیاحت دانش آموزان متناوب برنامه ریزی شود به طور قابل ملاحظه ای در وقت صرفه جویی خواهد شد در این روش دانش آموزان از حق استراحت خود محروم نمی شوند اما معلم کلاس مربوطه می شود که می تواند با برنامه ریزی دقیق این نقیصه را جبران کند. حذف فرصت اختصاص داده شده برای حضور غیاب دانش آموزان:

یک معلم علاقه مند هرگز قسمتی از وقت مفید آموزشی را صرف حضور و غیاب دانش آموزان نمی کند بلکه با گذشت یک هفته از سال با یک نیم نگاهی به نیمکت ها از حضور و عدم حضور دانش آموزان مطلع می شود. البته در این صورت باید به برقراری ارتباط موثر و متقابل معلم با دانش آموز در برنامه های آموزشی اهمیت بیشتری داده شود تا موجب قطع، ارتباط عاطفی دانش آموز و معلم نگردد اگر که در کلاس های چندپایه به دلیل حضور مرتب و پیوسته معلم در کلاس این مشکل زیاد احساس نخواهد شد.

ثبت فعالیت ها در فرآیند آموزشی در خارج از وقت آموزشی صورت گیرد:

در یک کلاس چندپایه در هر روز ۲۰ مورد فعالیت آموزشی صورت می گیرد برای هر پایه ۴ جلسه اگر معلم بخواهد این فعالیت ها را در دفتر نمره ثبت کند حداقل در هر روز ۳۰ دقیقه از فرصت مفید آموزشی ضایع می شود. بهتر است فعالیت های انجام یافته در یک صفحه به صورت خلاصه نوشته و بعد از پایان وقت آموزشی به صورت دقیق در دفتر ثبت گردد.

تصحیح املاء، انشاء در خارج از وقت آموزشی صورت گیرد:

هرگز اوراق امتحانی یا دیکته و انشا در وقت آموزشی بررسی یا تصحیح نگردد، بلکه جمع آوری و خارج از وقت آموزشی بررسی گردد.

مشق دانش آموزان در خارج از وقت آموزشی بررسی گردد:

برای عمل به این شیوه لازم است ابتدای سال دانش آموزان را به داشتن دو دفتر مشق تشویق و توجیه کنند. هر روز صبح دفتر مشق دانش آموزان جمع آوری شده و بعد از وقت آموزشی توسط معلم بررسی می شود و همان شب مشق تکلیف شده در دفتر دیگر نوشته می شود و باز فرداری آن، دفاتر دیروز پس داده و دفاتر دیگر جمع آوری می شود.

تعیین یک زمان خاص در خارج از وقت آموزشی برای پاسخ به ارباب رجوع:

معلم کلاس های چند پایه علاوه بر معلمی، مدیریت آموزشگاه را نیز بر عهده دارد با این وصف مسلماً هر روز تعدادی ارباب رجوع خواهد داشت که برای انجام اموراتی مانند درخواست گواهی، پرونده تحصیلی، اخذ مرخصی یا مطلع شدن از وضع تحصیل فرزند خود به آموزشگاه مراجعه و موجب تضییع وقت مفید آموزشی می شوند. در ابتدای سال وقت بخصوصی را جهت پاسخ به ارباب رجوع مشخص و از طریق دانش آموزان به اولیاء اعلام کنید و در یک مقوایی نیز نوشته و به دفتر آموزشگاه نصب کنید.

انجام امورات مدیریتی خود را که مستلزم حضور در اداره است با مدیران روستاهای همجوار هماهنگ کرده و یک در میان این کار انجام گیرد:

کار مدیریتی معلم کلاس های چندپایه، ایجاب می کند که هر هفته یا دو هفته یک بار در اداره حضور داشته باشد، با مدیر آموزگار روستای همجوار هماهنگ کنید تا یک بار او موارد هر دو آموزشگاه را انجام دهد و یک بار هم شما این امور را به عهده بگیرید.

۲- فقدان تجهیزات آموزشی:

اثر مفید استفاده از تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی در تعمیق یادگیری چیزی نیست که بر کسی پوشیده باشد. اما متأسفانه در کلاس های چندپایه این مشکل به دو دلیل ایجاد می شود:

الف) پایین بودن سرانه دانش آموزی (در این گونه مدارس حتی برای تهیه سوخت زمستانی هم مشکل مالی وجود دارد) که قدرت خرید وسایل کمک آموزشی را از مدیر آموزگار سلب می کند.

ب) در اولویت قرار نداشتن مدارس چندپایه در هنگام توزیع وسایل کمک آموزشی رایگان، از طرف اداره به دلیل پایین بودن آمار دانش آموزان

استفاده از وسایل و تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی به عنوان تسهیل کننده امر یادگیری، بحثی است که در تمام تحقیقاتی که در این خصوص صورت گرفته به اثبات رسیده است اما نبود اینگونه، وسایل توجیهی کافی به عدم تلاش برای دستیابی به آن نمی باشد.

راه حل های پیشنهاد شده برای رفع مشکلات ناشی از فقدان تجهیزات آموزشی

دانش آموزان در ساعت هنر می توانند با هدایت معلم ابزار و وسایلی بسازند که در تدریس به عنوان وسیله کمک آموزشی مورد استفاده قرار گیرد. ساختن بسته های ده تایی و چرتکه ی آموزشی به عنوان کاردستی سال هاست که توسط معلمان علاقه مند به عنوان یک شیوه بکار گرفته می شود.

- تدوین و برنامه ریزی آزمایشات علوم برای یک روز مشخص و امانت گرفتن اینگونه وسایل از مدارس برخوردار راه دیگر جبران این نقیصه است.

- بردن چند جلسه به آزمایشگاه مرکزی اداره آموزش و پرورش محل خدمت یا آزمایش مجهز یکی از مدارس با هماهنگی اداره روش دیگری برای استفاده از وسایل کمک آموزشی است.

اما مناسب ترین راه طرح مشکل با اولیاء دانش آموزان است تحقیقات ثابت نموده است که اگر اولیاء درگیر مسائل آموزشگاه شوند کمک شایانی به حل مشکلات خواهند نمود. خرید یک جعبه علوم یا ریاضی هزینه چندانی ندارد که از عهده ی یک روستا برنیاید.

۳- حذف یا کم رنگ نمودن تعدادی از دروس مانند ورزش - هنر

آموزش و پرورش تنها آموختن ضرب و تقسیم نیست بلکه شکوفا نمودن استعدادهای دانش آموزان است شاید دانش آموزی در ورزش و هنر استعداد بالقوه ای دارد که با اندک عنایتی به بالفعل تبدیل شود فدا نمودن چنین استعدادهایی به بهانه کمبود وقت، ظلمی نابخشودنی در حق کودکان بوده و عنصر نشاط و هیجان را از بین می برد و مدرسه فضای دلگیر و خشک در ذهن دانش آموزان ترسیم می کند.

«فعالیت فیزیکی نه تنها در تامین سلامت جسمانی و بلکه در سلامت روانی نیز اثر دارد مطالعات کلینیکی نشان داده است که اضطراب متوسط و افسردگی در اثر فعالیت فیزیکی بهبود می یابد».

با این همه تحت الشعاع قرار گرفتن این دروس چیزی نیست که به سهولت منکر آن شد در ابتدای سال دانش آموزان را در گروه های ورزشی تقسیم و چهارچوبی برای فعالیت آن ها تنظیم و زیرنظر یک دانش آموز علاقه مند و آگاه به ورزش سازماندهی کنید در مناسبت های مختلف مسابقاتی بین مدارس همجوار یا بین پایه ها ترتیب و به علاقه آن ها جهت دهید و از افراد مطلع در ورزش برای صحبت و هدایت آنان دعوت به عمل آورید.

در هنر هم به خلاقیت های کودکان بها دهید. نقاشی تکلیف درسی نیست بروزدهنده تخلات، آلام، محرومیت ها، ناکامی و خوشحالی هاست. کودکان از رنگ آمیزی لذت می برند و این لذت را با هیچ چیز دیگری عوض نمی کنند. نقاشی ابزار بیان عواطف کودکان است.

هنرمندان معاصر آرزو می کنند ای کاش مانند کودکان بتوانند نقاشی های خود را ساده و صادقانه عرضه کنند به طوریکه پیکاسو بیان کرده است (هنری که هنرمند آگاه آرزوی رسیدن به آن را دارد، هنر کودکان است).

گاهی نقاشی های جالب کودکان را جمع آوری و به فردی که در این زمینه استعداد دارد نشان دهید تا نقاط قوت و ضعف آن ها را یادآوری نموده و آن ها را راهنمایی کنید. در یک کلام بدانید که دانش آموز حرفی را که در دلش می خواهد بگوید، نخواهد گفت مگر در نقاشی.

۴- کمبود اطلاعات و تجارب معلمان کلاس های چندپایه

کمبود اطلاعات معلمان تنها در یک بعد آموزشی و علمی خلاصه نمی شود بلکه در مسائل تربیتی، روانشناسی و مهمتر از آن ها، کمبود تجربه های عملی آنان است که موضوع را بیشتر پیچیده تر می کند.

راه حل های پیشنهاد شده برای رفع مشکلات ناشی از کمبود اطلاعات و تجارب معلمان کلاس های چندپایه ای مطالعه و افزایش معلومات برای هر فردی در هر شغلی عامل مهم تسلط و اعتماد به نفس می باشد از مطالعه منابع مختلف در زمینه های آموزشی و تربیتی کودکان دریغ نکنید.

- از اداره آموزش و پرورش منطقه بخواهید تا جلساتی برای معلمان کلاس های چندپایه ترتیب دهد.
از کلاس آموزگاران موفق بازدید کرده و راه حل مشکلات خودتان را بپرسید هر آموزگاری که در کلاس های چندپایه خود را از پرسیدن راه حل مشکلات بر حذر داشت هم خود و دانش آموزان را به نقطه تاریک و نامعلومی هدایت خواهد کرد.

۵- نامتناسب بودن ترکیب سنی دانش آموزان:

در فصل بخش ویژگی های روانشناختی و اثرات ناهمگنی دانش آموزان به طور مفصل بحث شده است.

۶- نامتناسب بودن ترکیب جنسی دانش آموزان:

حضور دختران و پسران در محیط کوچک روستا در یک کلاس و با ترکیب سنی متفاوت، مشکلات زیادی را متوجه فرآیند یادگیری و حتی نظم انضباط کلاس و سازماندهی مطلوب آن می کند.

«در سال ۱۹۹۵ در تعدادی از مدارس اتریش دانش آموزان دختر و پسر از هم تفکیک و در مدارس و کلاس های جداگانه ای مورد آموزش قرار گرفتند که نتیجه آن رضایت اولیاء و دانش آموزان را فراهم آورد. مبنای این اقدام آموزش و پرورش اتریش به تحقیقاتی برمی گردد که مسئولین تعلیم و تربیت آن کشور در این خصوص به عمل آورده و به این نتیجه رسیدند که:

اختلاط دانش آموزان دختر و پسر موجب عدم توازن در بهره وری دانش آموزان از موقعیت های آموزشی می شود و در این شرایط دختران بیشتر از پسران در یادگیری از خود مشکل نشان می دهند».

- در سازماندهی کلاس، هرگز دختران یک پایه را مجبور به نشستن در کنار پسران آن پایه نکنید. هیچ ایرادی نخواهد داشت که اگر از پنج دانش آموز پسر پایه پنجم یکی دختر باشد در یک صندلی جداگانه یا در کنار دختران سایر پایه ها بنشیند تا بیشتر احساس راحتی کند.

۷- عدم وجود مدرسه راهنمایی در روستا و عدم امکان ادامه تحصیل در مقطع راهنمایی انگیزه دانش آموزان را برای تحصیل از بین می برد.

این مشکل موردی است که بیشتر از دانش آموزان، خود اولیاء نگران آن هستند و همیشه از اینکه بعد از اتمام این دوره فرزندان آنان خانه نشین شده و به سطوح بالاتر تحصیل راه نخواهد یافت مایوس هستند.

- در چند سال اخیر خوشبختانه مدارس راهنمایی و دبیرستان های شبانه روزی در تمام مناطق، بخصوص در مناطق محروم و کمتر توسعه یافته افزایش پیدا کرده است و دولت به این امر مهم بیشتر سرمایه گذاری می کند. شیوه ادامه تحصیل در اینگونه مدارس را به دانش آموزان توجیه کرده و از اداره مسئولی را برای توضیح این امر دعوت کرده و یا تعدادی از دانش آموزان و اولیاء را با هماهنگی اداره به بازدید مدارس شبانه روزی ببرید.

۸- نداشتن طرح درس توسط معلمان:

همه معلمانی که در کلاس های چندپایه تدریس می کنند به اتفاق معتقد هستند که نوشتن طرح درس در کلاس های چندپایه مشکل است اما تجربه نیز اثبات کرده است که ننوشتن طرح درس بسیار مشکل تر از نوشتن آن است.

طرح درس برای یک معلم مثل فیلمنامه است برای کارگردان. هر درس برای خود طرحی دارد و هر فیلم برای خود فیلمنامه ای. اگر کارگردانی بدون فیلمنامه بخواهد فیلمی تهیه کند حتی اگر بهترین بازیگران را نیز به کار گیرد فیلمی از آب درخواهد آمد که جز انتقاد ها و سرزنش های بحق، سودی در پی نخواهد داشت.

اگر یک مدیر آموزگار در شروع کار روزانه خود این سئوالات را برای خود حل کند معلم موفق خواهد بود:

چه گویم؟ از کجا گویم/ چگونه گویم؟ به کدام پایه بگویم؟

این سئوالات جز نوشتن طرح درس جوابی نخواهند داشت.

راه حل پیشنهاد شده برای رفع مشکل ناشی از نداشتن طرح درس توسط معلمان:

- طرح درس سالانه را با توجه به محتوی کتب درسی در اول سال طراحی و در هر هفته و هر ماه کنترل کنید نیاز به تشریفات خاص و عناوین زائد نیست. از کجا به کجا خواهیم رفت مسیر کلی یک طرح درس سالانه است.

- طرح درس روزانه را شب قبل آماده کنید در یک صفحه می توانید کار روزانه را تدوین و طراحی کنید بدین منظور لازم است در منزل کتب ابتدایی را داشته باشید. شرح مفصل طرح درس در کلاس های چندپایه، در آخر بخش طرح درس ارائه شده است.

۹- ضعف بنیه علمی دانش آموزان:

در اینکه دانش آموزان کلاس های چندپایه با این همه مشکلات، نسبت به دانش آموزان عادی در بنیه علمی ضعیف هستند شکی نیست. اما مشکلی نیست که تمام مشکلات دیگر، با این توجیه شوند.

راه حل های پیشنهاد شده برای رفع ضعف بنیه ی علمی دانش آموزان:

فنون تدریس ، روش هایی هستند که معلمان از آن ها در انجام فعالیت های یاددهی- یادگیری استفاده می کنند . برای مثال معلم می تواند از روش «سخنرانی» برای ارائه مورد جدید و از «پرسش و پاسخ» به منظور جمع آوری بازخورد بهره گیرد. به هر حال، باید توجه داشت هیچ روش میان بر یا ایده آلی برای تدریس وجود ندارد. روش های تدریس مختلف یا راهبردهای گوناگون دارای میزان اثرگذاری معینی برای یادگیری دانش آموزان است. معلم متبحر، راهبردهای متفاوتی را به هم می آمیزد تا نیازهای آموزشی دانش آموزان را برآورده سازد. باید به یاد داشت: «معلم متبحر پرورش مییابد، مادرزاد متبحر نمی شود». فن تعامل

الف) تعامل بین معلم و دانش آموز (تعامل یک به یک)

این تکنیک می طلبد دانش آموزان به صورت زوجی سازماندهی می گردند. هر زوج به ایفای نقش می پردازند. یکی از دانش آموزان نقش معلم و دیگری نقش یادگیرنده را ایفا می کند. معلم، سوال می پرسد ، ارائه ی تکلیف کرده یا دستورالعملی صادر می کند یادگیرنده باید به سوال پاسخ داده یا دستورالعمل پیروی کند سپس نقش ها تعویض می شود و دانش آموزی که نقش معلم را ایفا می کند ، نقش یادگیرنده را ایفا می کند و بالعکس .

ب) تدریس همتا (همشاگردی)

هدف از کاربرد این فن استفاده از دانش آموزان قوی تر برای اعضای ضعیف گروه است . وقتی دانش آموزان به تدریس بپردازند ، به یادگیرندگانی برتر تبدیل می شوند. احترام متقابل، اجتماعی شدن و درک و فهم از طریق فعالیت های همیاری و همکاری افزایش مییابد. دانش آموزان از اینکه بتوانند مطلبی را آموزش دهند احساس غرور می کنند.

پ) یادگیری تیمی

در یادگیری تیمی، دانش آموزان به گروه های مختلفی تقسیم می شوند. پس از آن که گروه های دانش آموزی شکل گرفت، معلم از گروه ها می خواهد برای خود مسئول و منشی انتخاب کنند. مسئول به هدایت گروه می پردازد و منشی گروه سوال را می نویسد و نظرات اعضای گروه را ثبت می کند و هم چنین به جمع بندی نظرات هم می پردازد. وقتی دانش آموزان به یادگیری تیمی می پردازند، معلم باید در میان گروه ها قدم بزند و به صورت خاص به هر یک از گروه ها کمک کند. ایجاد رقابت بین گروه های همیار می تواند تحریک کننده باشد و در میان آنان ایجاد دوستی کند(فضلی، ۱۴۰۱).

رویکردهای تدریس در آموزش کلاس های چند پایه

شیوه آموزش در کلاس چندپایه ممکن است به یکی از روش های زیر اجرا شود(فیروزی و همکاران، ۱۳۹۷):

- ۱- تدریسی یا چند ماده ی درسی به صورت جداگانه به ۲ پایه یا بیشتر در یک جلسه (رویکرد محوری- گروهی)
 - ۲- تدریس یک ماده درسی بر اساس موضوع مشابه به تمام پایه ها به طور همزمان در یک جلسه (رویکرد مفهومی- گروهی)
 - ۳- تدریس به چندپایه با ماده درسی و موضوع مشترک و چندپایه با ماده های درسی متفاوت در یک جلسه (رویکرد مختلط)
- تدریس به شیوه آموزش گروهی:

در این شیوه آموزگار یک درس مشخصی را به تمام پایه ها به صورت گروهی تدریس می کند در این شیوه به دو شکل زیر عمل می کنند:

۱- تدریس یک ماده درسی به تمام پایه ها به طور همزمان

۲- تدریس یک ماده درسی به تمام پایه ها به تفکیک در یک جلسه

در شیوه اول آموزگار تدریس یک درس خاص را با تفیق و ادغام مشترکات و مشاورات درسی به تناسب اطلاعات و اندوخته های قبلی دانش آموزان شروع کرده و پس از ارائه مشترکان و کلیات مسائل فرعی و اختصاصی هر پایه را نیز جداگانه تدریس می کند. (در هر صورت این اقدامات در یک جلسه ۴۵ دقیقه ای تمام می شود) دروسی مانند نقاشی و خوش نویسی و دنی و قرآن و ورزش - علوم و ریاضیات را در پایه های نزدیک به هم می توان در این شیوه تدریس نمود.

تدریس به شیوه ی آموزش محوری:

این روش به این دلیل روش محوری نامیده می شود که معلم محور تدریس خود را در یک جلسه ی ۴۵ دقیقه ای برای حداکثر ۳ پایه قرار می دهد و پایه های دیگر به فالیتهای فرعی می پردازند که به نظارت مستقیم معلم نیاز کمتری داشته باشد مانند :
- رونویسی، تمرین خط، نقاشی، انجام تمرینات ریاضی، حفظ کردن کلمات و غیره. در این شیوه پایه ای که مستقیماً توسط معلم اداره می شود پایه محور و پایه هایی که خود به حل تمرینات و سایر مسائل آموزشی مشغول اند گروه فرعی یا خود آموخت نامیده می شود.

لازمست در این روش از دانش آموز مستعد پایه های بالاتر در جهت نظارت بر گروه خود آموخت استفاده شود که معمولاً به این دانش آموز معلم یار، خلیفه و شاگرد معلم نیز گفته می شود. این روش برای اولین بار در انگلستان به وسیله آندره بل و رابرت لنکستر (در مبارزه با نابرابری های آموزشی مطرح شد و در مدارس مונته سوری نیز مورد استفاده قرار گرفت).
در ایران سابقه این نوع آموزش به مکتب خانه های قدیم بر می گردد که با ظهور آموزش و پرورش کلاسیک به صورت کلاس های چندپایه و عمدتاً ۶ پایه ابتدایی در مدارس رسمی ایران برای خود جایگاه پیدا کرد.

در آمریکا فعالیت های رسمی در زمینه این نوع آموزش توسط کودکان بر مبنای اصل یادگیری از طریق تدریس آغاز شد.

تدریس به شیوه ی آموزش محوری و گروهی:

در این شیوه بعضی از دروس به صورت گروهی و بعضی به طور محوری تدریس می شود.

همکاری در یادگیری یا یادگیری همیارانه (cooperative learning)

اگر واژه ای را جستجو کنیم که بهترین تعریف از جامعه به دست دهد ناهمکاری است. فونتاک (Fontagu) در این روش شاگردان در گروه های کوچک بحث گفتگو و حل مسایل درسی می پردازند و با همکاری یکدیگر مطالب درسی را فرا می گیرند. یادگیری برای دانش آموزان جذابیت بیشتری دارد و باعث تقویت روح تعاون و همکاری در دانش آموزان می شود.

معلمان موفق در دو یا سه هفته اول سال، دروس پایه جدید را تدری نمی کنند بلکه دروس فعال سال قبل را مرور کرده و به یادآوری مطالبی که به عنوان پایه ای برای دروس جدید است اقدام می کنند.

اجرای یک آزمون تشخیصی در ابتدای سال، بعد از یک یا دو هفته مهلت از پایه ی پایین تر . البته این آزمون نباید تاثیری در ارتقاء یا عدم ارتقاء دانش آموزان به پایه بالاتر داشته باشد که در این صورت مغایر با آیین نامه امتحانات است. این آزمون صرفا به جهت وادار کردن دانش آموزان به مرور دروس پایه قبل و کسب اطلاعات لازم از میان معلومات آنان توسط معلم می باشد.

۱۰- دو زبانه بودن دانش آموزان:

اگرچه منکر حرف ناپلئون نیستیم که گفته است: «آدمی که دو زبان می داند دو آدم است». اما گویش های متفاوت با گویش رسمی کتاب های درسی، مشکلی است که وزارت آموزش و پرورش از چندین سال پیش به آن پی برده و دایر کردن کلاس های یک ماهه آمادگی در مناطق دو زبانه برای پایه های اول ابتدایی از اقدامات وزراتخانه برای جبران این نقیصه است.

اما مشکل گویش های متفاوت با گویش آموزش رسمی، مشکلی نیست که با یک ماه دوره رفع گردد. البته به دنبال توسعه رسانه های جمعی و گروهی و گسترش دامنه ی آن به روستاها به دنبال توسط شبکه برق باعث شده قسمتی از توانایی های زبانی لازم از برنامه های تلویزیون توسط کودکان کسب شود. با این همه بیشترین افت تحصیلی در پایه های ابتدایی بخصوص در پایه اول ابتدایی مربوط به مناطق دو زبانه است برای آشنایی بیشتر با اثر گویش های متفاوت با زبان رسمی آموزشی به ۲ مورد از تحقیقات انجام یافته در این خصوص اشاره می کنیم.

مشکلات غیر آموزشی کلاس های چندپایه

۱- عدم رسیدگی و مشارکت اولیاء دانش آموزان در امر تحصیل فرزندان خود:

اولیاء دانش آموزان در اینگونه روستاها به دلایل زیادی فرصت نمی کنند در امر تحصیلی فرزندان خود مشارکت داشته و به آن رسیدگی کنند.

یکی از دلایل مهم آن، کم جمعیت بودن روستا می باشد شاید از این گفته تعجب کنید اما وقتی آمار دانش آموز پایین تر از نصاب لازم برای تشکیل کلاس عادی است و به ناچار کلاس چندپایه تشکیل شده و کار معلم کلاس را پنج برابر کرده است، کمبود جمعیت در روستا نیز موجب عدم تاسیس نهادهایی در روستا شده است که کار اولیاء را چند برابر کرده است. در روستاهای پرجمعیت ساختارهایی مانند شرکتهای تعاونی ، عبه نفت، محل جمع آوری شیر، نانوائی، درمانگاه، مخابرات و ... تاسیس شده و قسمتی از امورات خانه به آن ها تفویض شده اما در روستاهای کم جمعیت همه این فعالیت ها را اولیاء خودشان انجام می دهند که وقت زیادی را می طلبد پختن نان در خانه، بردن مریض به درمانگاه شهر و حتی چوپانی گوسفندان نیز بر عهده اولیاء است.

دلیل دیگر عدم مشارکت اولیاء بی سوای و کم سواد و زیاد بودن تعداد فرزندان آنان است. در هر حال عدم مشارکت اولیاء زنجیره ی ارتباط در حلقه ی فرآیند آموزشی را از هم پاره می کند که ترمیم آن مشکل است.

اهمیت مشارکت اولیاء در بیشتر تحقیقات ثابت شده و همه صاحب نظران به آن تاکید ورزیده اند(آقازاده و فاضلی، ۱۳۹۶).

واتسون و همکاران (۱۹۸۳) در تحقیقات خود ارتباط مستقیمی بین میزان حمایت و رسیدگی خانواده و موفقیت کودکان مشاهده کرده اند. دوگلاس^۱ (۱۹۶۸) علاقه والدین را مهمترین عامل پیشرفت می داند. «تحقیقات دیگر نشان داده است که ۷۵ درصد فرآیند آموزشی در خارج از محیط کلاس درس طی می شود به همین دلیل لازم است اولیاء در امر تحصیل فرزندان خود مشارکت داشته باشند» (به نقل از صمدیان، ۱۳۹۸).

ده ها بررسی انجام شده نشان داده اند که محیط خانه بر آنچه کودکان و نوجوانان در درون و بیرون مدرسه می آموزند تاثیر نیرومندی می گذارد ۹۲ درصد از وقت کودکان از هنگام نوباوگی تا سن ۱۸ سالگی در خارج از مدرسه و تحت نفوذ والدین می گذرد.

راه حل:

تحقیقات و تجربه هر دو ثابت کرده است که بیشتر از آنکه بی سواد یا فقر اولیاء مانع مشارکت آنان در امر تحصیل فرزندان باشد درگیر ساختن و توجیه نکردن آنان، در این عدم مشارکت، دخیل بوده است. سعی کنید در هر فرصتی در جلسات انجمن اولیاء مراسم عزاداری، جشن ها، مناسبت ها، در مسجد، در مزرعه و ... قسمتی از پیشرفت های فرزندان آنان را یادآوری و سپس برای رفع نکات ضعف آموزشی آنان از اولیاء کمک بخواهید.

درگیر ساختن اولیاء با موضوعات تعلیم و تربیت به حساسیت های آن ها افزوده و سعی خواهند نمود در این امر مهم شمار را یاری کنند. حداقل کمکی که می توانند در حق فرزندان خود معمول دارند آن است که قسمتی از کارهای جنبی فرزندان خود در امر کشاورزی و دامداری را کم کنند.

۲- فقر مالی اولیاء:

بسیار دیده شده است که اولیاء دانش آموزان به خاطر مبلغ اندکی که صرف تمهید مقدمات فرزند خود خواهند کرد مانع ثبت نام آنان در مدرسه شده اند.

راه حل های پیشنهاد شده:

- اولیاء دانش آموزان کلاس های چندپایه حقوق بگیر نیستند که در آخر هر ماه مبلغی را دریافت کنند بلکه کشاورزان و دامدارانی هستند که تنها موقع فروش محصول خود پول دریافت می کنند با دادن فرصت برای پرداختن پول کتاب و ... جلوی بسیاری از این ترک تحصیل ها گرفته می شود.

- شعبه انجمن اولیا و مربیان اداره آموزش و پرورش منطقه در این خصوص می تواند حتی کفش و لباس آنان را نیز تهیه کند از هماهنگی با این نهادها دریغ نکنید.

- فضایی را در مدرسه ایجاد نکنید که تعدادی از تشریفات و امکانات زائد که مستلزم پرداخت وجه از طرف اولیاست رشد کند مانند لباس های ورزشی گران قیمت یا کفش و ...

- به دانش آموزان توجیه کنید که بیشتر دانشمندان و بزرگان و پیغمبران خدا از خانواده های فقیری بودند و بدین وسیله عزت نفس را در آن ها تقویت کنید.

¹- Douglas

- کمیته های امداد در این خصوص کمک های شایانی در حق دانش آموزان محروم اعمال می دارند کافی است با مشکل، دلسوزانه برخورد کرده و از طرح مشکلات مالی دانش آموزان خود مضایقه نکنید (آقازاده و فاضلی، ۱۳۹۶).

۳- سنگینی حجم کار معلمان

در کلاس های چندپایه مدیر آموزگار ضمن تدریس، کار مدیریت، دفتر داری و ... را بر عهده دارد که مسلماً ضمن اتلاف قسمتی از انرژی و وقت معلم، گاهی حجم کار، ذهن وی را آشفته و تفکر او را تحت الشعاع قرار می دهد. راه کارهای پیشنهاد شده:

یکی از کارکردهای آموزش و پرورش، مسئولیت پذیر بار آوردن دانش آموزان است. سال های سال است که ما به غلط این شیوه را به کودکان و حتی معلمان آموزش داده ایم که افراد با سواد و تحصیل کرده آشغال را به زمین ریخته و فرد بی سواد باید آن را جمع کند این فرهنگی نیست که به درد جامعه بخورد و در یک آموزشگاه ۵۰۰ نفری که همه در حال تحصیل و آموختن یا آموزش دادن علم هستند نسبت به نظافت محیط خود اقدام نکنند و فقط خدمتگذار آموزشگاه این وظیفه را بر عهده بگیرد. به دانش آموزان عادت دهید که محیط خود را تمیز و پاکیزه نگهدارند و گروهی را به این کار مشخص کنید تا با برنامه ریزی و مشارکت دانش آموزان کارهای خدماتی و تدارکاتی (خرید نفت و ...) را انجام دهند.

- در ابتدای سال در جلسه توجیهی بین اولیاء تقسیم کار کنید تا اموراتی را که آن ها می توانند انجام دهند به عهده آنان بگذارید مثل تعمیرات و ...

کارروزی در کلاس های چندپایه:

تعریف کارروزی: کارروزی درسی است که به کار آموز معلمی فرصت می دهد یافته های علمی، اطلاعات مکتسبه، روش های آموزش داده شده و مشاهدات و ابتکارات خود را در کلاس های واقعی تجربه بگذارد. گروهی از صاحب نظران معتقدند چون روش های تدریسی در درس مختلف متفاوت است. بهتر است مدرس هر روش تدریس کارروزی همان درس را به عهده بگیرد.

به طور مثال مدرس روش تدریس ریاضیات شخصا کارروزی این درس را پس از اتمام تئوری ها در مدارس انجام دهد تا هرگونه ابهام، غیر عملی و غیر منطقی بودن روش، روش شده و دانشجو به قبول نظریه ها قانع گردد.

گروه دیگری می گویند مدرس باید قواعد کلی و اصول روش های تدریس را بگوید و نمونه ای هم شخصا تدریس نماید و بقیه کار را به نیروی تفکر، ابداع و خلاقیت دانشجویان واگذار کند.

به اجمال باید گفت روش تدریس و کارروزی مکمل یکدیگرند و مدرس هر دو درس باید با هم همکاری و تشریک مساعی نمایند.

نکات و موارد مورد توجه در کارروزی کلاس های چند پایه:

۱- کارروزی در صورت امکان در کلاس های واقعی چند پایه صورت بگیرد و دانشجو حداقل فرصت ۳ مرتبه تدریس مستقل را داشته باشد.

۲- آخرین اطلاعات مربوط به روش های اداره کلاس های چندپایه همراه با جزوات، بریده ی روزنامه ها، بخش هایی از کتاب ها که در این مورد مطالبی دارد به دانشجویان عرضه گردد.

۳- برنامه ها و هدف های زمان بندی شده به جهت استمرار فعالیت ها به کمک دانشجویان تنظیم و ابلاغ گردد.

۴- مطالب از قبل مطالعه گردد و برای انجام برنامه کارروزی مکرر، آمادگی لازم ایجاد شود.

- ۵- فهرستی از کلیه نهادها، سازمان ها، محل ها وسایل و افرادی که به طریقی می توانند در کارورزی مفید واقع شوند تهیه و در اختیار دانشجو گذاشته شود.
- ۶- قوانین و مقررات جاری در مدارس به منظور آگاهی در برخوردها و تمرین اجرای این مقررات قبلا به کارآموزان تعلیم داده شود.
- ۷- کاربرد عملی دروس تئوری آموخته شده نظیر:
روان شناسی- تکنولوژی آموزشی، اصول یادگیری روش های تدریس مهارت ها و فنون معلمی چون:
ارزشیابی، شروع و اتمام درس، طراحی آموزشی تهیه وسایل و کاربرد آن
- ۸- نمونه هایی برای ارزیابی از کار قبلا تهیه و به اطلاع دانشجویان برسد تا مدرس و کارآموز مشترکا از هدف ها و شیوه های ارزیابی آگاهی داشته و راه هماهنگی را در جهت کسب مهارت های معلمی طی نمایند(فیروزی و همکاران، ۱۳۹۷).

نتیجه گیری

در نظام آموزشی کشور ما، وجود کلاس های چند پایه واقعییتی اجتناب ناپذیر است. شرایط سخت محیطی، کمبود جمعیت دانش آموزی، کمبود نیروی انسانی و فضای آموزشی، مهاجرت طبیعی یا اجباری و وجود مشکلات و مسایل متعدد مالی و اقتصادی از عواملی هستند که امکان تشکیل واحد آموزشی را با کلاس های تک پایه محدود می سازند. با این حال، خلاقیت مدیریتی و مدیریت مدرسه محور، در مدارس دارای کلاسهای چندپایه دچار چالش اساسی می باشد، در واقع، عدم رضایتمندی معلمان، مشغله کاری معلمان، نبود کادر آموزش دیده، عدم توجه مسئولان به کلاس های چندپایه، نامناسب بودن فضای آموزش، بی ثباتی نیروی انسانی (معلم) در کلاس های چندپایه عدم همکاری و مشارکت والدین با معلم و مدرسه و کم انگیزه بودن دانش آموزان منجر به کاهش خلاقیت مدیریتی و مدیریت مدرسه محور می شود. در واقع، در کلاس های چندپایه، دانش آموزانی که از نظر سن، توانایی، مهارت و همچنین پایه های تحصیلی متفاوت هستند، همه زیر سقف یک اتاق، توسط یک معلم در تمام طول سال تحصیلی آموزش می بینند. یک کلاس چندپایه نمادی از تمام برنامه های آموزشی، پرورشی واداری آموزش و پرورش- در نوع ارائه ی خدمات در این حوزه ها است. یکی از دغدغه های اساسی در این رابطه ارتقاء کیفیت آموزش در این کلاس ها بوده و هست. فقدان تجهیزات و وسایل کمک آموزشی، حجم زیاد محتوای کتب درسی برای تدریس در کلاس های چندپایه، نبود برنامه درسی مناسب کلاس های چندپایه، مختلط بودن دانش آموزان، کم اهمیت شدن برخی دروس، ضعف بنیه علمی دانش آموزان، دو زبانه بودن دانش آموزان و تفاوت سنی دانش آموزان در کلاس به عنوان چالش های اصلی اشاره نمود. از سویی، مدرسه، کانون اصلی تعلیم و تربیت باشد و تمام اتفاقات تعلیم و تربیت، در مدرسه تجلی و تبلور یابد. اختیارات مدارس را افزایش و مدیران را توانمند و ظرفیت آنها را گسترش یابد. همچنین به تنوع محیط های آموزشی پرداخته شود چرا که کلاس بخشی از محیط یادگیری است و مکان های دیگر مدرسه و اتفاقات آن بخش دیگری از فرایند یادگیری است.

منابع

- آقازاده، محرم؛ فاضلی، رخساره (۱۳۹۶). راهنمای آموزش در کلاس های چند پایه. تهران: انتشارات آبیژ.
- جنابی نمین، علی؛ خدائی، علی؛ حسینی، مهدی (۱۳۹۶). مدیریت کلاس های چند پایه مدارس ابتدایی شهرستان گرمی؛ آسیب ها و راهکارها. فصلنامه علمی- پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۱۰(۳): ۴۹-۶۴.



هجدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزشی

گرجستان - اسفند ۱۴۰۴ - آکادمی بین المللی علوم و مطالعات گرجستان

17 March 2026 - TBILISI GEORGIA

<http://icpse.ir>
info@icpse.ir

سلطانی تهرانی، محمد (۱۳۹۹). مشکلات کلاس های چند پایه و راه حلها. *مجله رشد آموزش ابتدایی*، ۲(۴): ۳۵-۷۰.

صمدیان، صمد (۱۳۹۸). *شیوهی اداره و تدریس در کلاس های چندپایه*. تبریز: معاونت آموزش و پرورش استان آذربایجان شرقی.

فضلی، رخساره (۱۴۰۱). *راهبردهایی برای تدریس در کلاس های چندپایه*. تهران: انتشارات دانشگاه.

فیروزی، ژیلا؛ احمدی حصار، طوس؛ و داد هیر، زهتاب؛ عزیزاده، یوسف؛ نوراللهی، بهمن و نوروزی، شکور (۱۳۹۷). *رنگین کمان: کلاسی به وسعت یک مدرسه*. اردبیل، انتشارات باغ رضوان.